

*Læring og mestring
i pasientens helsetjeneste*

Handlingsplan

**Opplæring av pasienter og pårørende
Helse Midt-Norge
2017-2021**

Februar 2018 (ikke offisiell versjon)

INNHOLD:

1. INNLEDNING.....	4
1.1 MÅL	4
1.2 OPPLÆRING AV PASIENTER OG PÅRØRENDE.....	4
1.3 PREMISSE FOR PLANEN OG UTDYPENDE OM MÅLSETTINGENE	5
1.4 ARBEIDSGRUPPEN.....	7
2. SATSINGSOMRÅDER.....	8
2.1 STYRKE OPPLÆRING AV PASIENTER OG PÅRØRENDE.....	8
2.2 STYRKE HELSEPEDAGOGISK KOMPETANSE BLANT HELSEPERSONELL I SPESIALISTHELSETJENESTEN OG KOMMUNENE.....	9
2.3 ARBEIDE KUNNSKAPSBASERT OG BRUKE TEKNOLOGI SOM GJØR OPPLÆRING MER TILGJENGELIG	10
2.4 STYRKE SAMARBEIDET OM OPPLÆRING AV PASIENTER OG PÅRØRENDE MED BRUKERORGANISASJONENE, KOMMUNENE OG ANDRE AKTØRER.....	11
3. REFERANSER.....	13

1. Innledning

Handlingsplan for opplæring av pasienter og pårørende, Helse Midt-Norge, 2017-2021, er basert på Helse Midt-Norge RHF sin Strategi 2030 [1] og skal angi prioriterte satsingsområder og tiltak for det regionale helseforetaket og helseforetakene i regionen. Planen er en operasjonalisering av Strategi 2030 for fagområdet pasient- og pårørendeopplæring, og en rullering av Handlingsplan for opplæring av pasienter og pårørende, Helse Midt-Norge, 2012-2016 [2].

Uttrykket «pasientens helsetjeneste» er brukt av Stortinget og angir hvilken retning myndighetene legger opp til for fremtidens helsetjenester: pasienten skal settes i sentrum, ventetider skal ned og kvaliteten skal heves. Videre skal alle oppleve å ha innflytelse og makt over egne valg [3, 4].

1.1 Mål

Handlingsplan Opplæring av pasienter og pårørende, Helse Midt-Norge, 2017-2021	Strategi 2030
1. Styrke opplæring av pasienter og pårørende	Vi skaper pasientens helsetjeneste
2. Styrke helsepedagogisk kompetanse blant helsepersonell i spesialisthelsetjenesten og kommunene	Vi rekrutterer, utvikler og beholder høyt kompetent personell
3. Arbeide kunnskapsbasert og bruke teknologi som gjør opplæringstilbud for pasienter og pårørende bedre og mer tilgjengelig	Vi tar i bruk kunnskap og teknologi for en bedre helse
4. Styrke samarbeidet med brukerorganisasjonene, kommunene og andre relevante aktører om opplæringstilbud for pasienter og pårørende	Vi er gode lagspillere

1.2 Opplæring av pasienter og pårørende

Pasienter, brukere og pårørende har lovfestede rettigheter til medvirkning. Dette innebærer blant annet rett til innsikt i egen helsetilstand, innholdet i behandlingstilbudet og innflytelse på selve behandlingen [5]. På lik linje med andre helsetjenester, skal pasienter og pårørende få relevant opplæring til rett tid og på rett sted [6]. Målet er at pasienten skal ha mulighet til å forebygge og håndtere egen sykdom i så stor grad som mulig.

Pasientopplæring er særlig aktuelt for personer med kroniske eller langvarige helseutfordringer og deres pårørende som grunnlag for mestring av egen livssituasjon. Dette gjelder pasienter og pårørende både innen psykisk helsevern, rusbehandling og somatikk. Involvering av pårørende i tiltakene, har vist å gi positiv effekt framfor tiltak som kun retter seg mot pasienten alene, noe som er understreket blant annet i Veileder om pårørende i helse- og omsorgstjenesten [7].

I spesialisthelsetjenesten er opplæring av pasienter og pårørende en av fire hovedoppgaver [8]. Spesialisthelsetjenesten tilbyr tilrettelagt opplæring som krever spesialisert kompetanse, til pasienter og pårørende som har behov for informasjon, undervisning og/eller veiledning [9].

I Helse Midt-Norge har helseforetakenes kliniske avdelinger ansvar for pasient- og pårørendeopplæringen. Organiseringen av lærings- og mestringstilbud tilpasses lokale forhold, og varierer både mellom og innen helseforetak. Spesialisthelsetjenestens lærings- og mestringssenter har en støttefunksjon opp mot avdelinger og poliklinikker. I lærings- og mestringstilbud er brukerinvolvering i planlegging, gjennomføring og evaluering av tilbudet, en forutsetning [10].

I Veileder om rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator omhandles ansvars- og oppgaveavklaring innen læring og mestring mellom spesialisthelsetjeneste og kommune. Her tydeliggjøres at tilbud som krever tilrettelagt opplæring og spesialisert kompetanse, skal ytes av spesialisthelsetjenesten [9]. I tråd med dette, tilbyr helseforetakene i dag diagnosespesifikke lærings- og mestringstilbud, der spesialister fra flere fagfelt er involvert i alle enkelttilbud. Den samlede tjenesteytingen innen læring og mestring består slik av tjenester fra ulike deler av spesialisthelsetjenesten, både som egne organisatoriske enheter og integrert i øvrig behandling.

Kommunenes lærings- og mestringstjenester skal på sin side drifte diagnoseuavhengige lærings- og mestringstilbud og gi støtte i forhold til å håndtere variasjoner ved langvarige helseutfordringer.

God kvalitet i lærings- og mestringstilbud forutsetter pedagogisk kompetanse hos involverte fagpersoner, brukerrepresentanter og ansatte innen lærings- og mestringstjenesten.

Helsepedagogikk kan i følge Nasjonal kompetansetjeneste for læring og mestring innen helse (NK LMH) forstås «*som det å anvende pedagogiske prinsipper og verktøy for å fremme læring, mestring og helse hos brukere og pasienter som har helseutfordringer og deres pårørende.*» [10]. I denne forståelsen ligger det at man i lærings- og mestringsevne vektlegger et bredt og positivt helsebegrep og fokuserer på kunnskap og handlingskompetanse.

Læringsbegrepet innebærer i denne sammenheng å «*endre tanker, følelser og måter å samhandle med andre på. Dette gjør en i stand til å tilpasse seg ulike krav og omgivelser, enten dette gjelder brukere og pasienter som har langvarige helseutfordringer, og deres pårørende, eller fagpersoner og brukerrepresentanter som deltar på helsepedagogiske tilbud*» [11]. Et moment som bør vektlegges er at selv om kunnskap, altså den mer kognitive dimensjonen, er viktig, handler læring enda mer om endring av hvordan man handler og opplever dagliglivet.

Når det gjelder forståelsen av hva mestring er, vises det til NK LMH sin forståelse som sier at mestring er «*et uttrykk for hvilke ressurser som finnes hos den enkelte, og relasjonen og samspillet mellom vedkommende og situasjon han eller hun er i. Situasjon forstås her for eksempel som sosiale nettverk, støtteapparat, institusjoner og samfunn.*» [10].

1.3 Premisser for planen og utdypende om målsettingene

Målene i handlingsplanen er knyttet til Strategi 2030 sine fire strategiske mål for å oppnå ambisjonen om en fremragende helsetjeneste. I de følgende punktene vil premissene bli gjort rede for og målene utdypet.

1.3.1 Styrke opplæring av pasienter og pårørende

Strategi 2030 legger «Pasientens helsetjeneste» til grunn for innretningen og prioriteringene i Helse Midt-Norge. Sentralt er da at helsepersonell skal legge til rette for *samvalg*, at pasienter og pårørende tar aktivt del i beslutninger om behandling og pleie og mestrer sin situasjon på en god måte [1]. Skal pasienter og pårørende delta som aktive samarbeidspartnere, må de ha relevant kompetanse; for eksempel gjennom tilbud om diagnosespesifikk opplæring [4]. Helsepersonell må på sin side ha kompetanse innen helsekommunikasjon.

- Pasient- og pårørendeopplæring skal være en del av alle pasientforløp der det er relevant.
- Helseforetakene skal tilby opplæring som krever spesialisert kompetanse til pasienter og pårørende som trenger det, når de trenger det og det skal tas hensyn til alder, kjønn, bosted, sosioøkonomiske forutsetninger, språk, seksuell legning, etnisk bakgrunn, tro/livssyn og funksjonsevne.
- Det skal utvikles indikatorer for å sikre at helseforetakene kan måle omfang og kvalitet av tilbudene innen opplæring av pasienter og pårørende.
- Kunnskap om legemiddelhåndtering og legemiddelbruk skal inngå i opplæringstiltak der det er aktuelt.

1.3.2 Styrke helsepedagogisk kompetanse blant helsepersonell i spesialisthelsetjenesten og kommunene

Helsepersonell trenger kompetanse i helsepedagogikk for å ivareta pasientens, brukerens og pårørendes behov når det gjelder å mestre utfordringer knyttet til akutte og langvarige sykdomstilstander [12].

Opplæring av pasienter og pårørende er et område som er under utvikling både i spesialisthelsetjenesten og kommunene. For at målet om pasientens helsetjeneste skal nås, kreves det en ekstra satsing på videre- og etterutdanning innen helsepedagogikk for helsepersonell.

- Det skal utvikles planer og videreutvikles faglige nettverk som grunnlag for kompetanseutvikling innen opplæring av pasienter og pårørende.
- Kompetanse innen helsepedagogikk og andre fagområder relevant for opplæring av pasienter og pårørende som helsekommunikasjon, pasientforståelse og samvalg, skal styrkes blant helsepersonell i regionen.
- Fremtidig helsepersonell skal ha grunnleggende kunnskap om opplæring av pasienter og pårørende.

1.3.3 Arbeide kunnskapsbasert og bruke teknologi som gjør opplæringstilbud mer tilgjengelig

Opplæringstilbudene skal baseres på forskning, brukermedvirkning og helsepersonells erfaring og øvrig kompetanse [13]. Medisin, helsefag og pedagogikk tilhører ulike fagtradisjoner og kan derfor oppleves å stå mot hverandre. I pasientens helsetjeneste må disse kunnskapstradisjonene møtes for å kunne bidra til best mulig behandling og mestringsstøtte.

For at pasienter og pårørende skal kunne være informerte og aktive i forbindelse med sin behandlingssituasjon, kreves det at helsetjenesten har, som Strategi 2030 sier, «*en endringskultur som baserer seg på åpenhet, kontinuerlig læring og deling av erfaringer.*» [1, p. 18]. Gjennom innovasjon må ny kunnskap bli omsatt til god praksis og en må ha et kontinuerlig forbedringsarbeid gjennom anvendelse av brukererfaringer, systematisk evaluering, forskning og utvikling.

Utvikling av opplæring av pasienter og pårørende, forutsetter utarbeidelse av nye kursformer, økt tilgjengelighet, formalisert samarbeid med kommuner og brukerorganisasjoner og læringsmaterieill tilpasset ulike målgrupper.

Det betyr blant annet at helsetjenesten må være offensiv i å ta i bruk ny teknologi for å gi alle pasienter gode og tilgjengelige tilbud, selv om den direkte, mellommenneskelige kontakten ikke kan eller skal erstattes.

- Det skal drives aktiv kvalitetsforbedring gjennom systematisk evaluering av tiltak innen opplæringsfeltet.
- Forskning på opplæring av pasienter og pårørende skal ta utgangspunkt i praksis og være et grunnlag for utviklings- og innovasjonsarbeid
- E-helse skal understøtte pasient- og pårørendeopplæring, og virkemidler som e-læring, webinformasjon, helsefilmer, sosiale medier og digitale dialoger skal tas i bruk.

1.3.4 Styrke samarbeidet med brukerorganisasjonene, kommunene og andre relevante aktører om opplæringstilbud for pasienter og pårørende

Spesialisthelsetjenesten, kommunene og brukerorganisasjonene må samarbeide om å utvikle lærings- og mestringsiltak. Dette ble tydeliggjort i forbindelse med Samhandlingsreformen [6] og har blitt fulgt opp i bl.a. Nasjonal sykehusplan 2016-2019 [4] og Fremtidens primærhelsetjeneste [14]. Samarbeidet bør også omfatte utvikling av helsepedagogisk kompetanse i samarbeid med universitet og høyskoler.

- De lovpålagte samarbeidsavtalene mellom spesialisthelsetjenesten og kommuner skal konkretisere den lokale samhandlingen. Når det avtales samarbeidstiltak om lærings- og mestringstilbud, skal dette nedfelles i avtalen, jfr. helse- og omsorgstjenesteloven § 6-2, andre ledd [15].
- Helsepersonell og brukere skal ha lett tilgang til informasjon om læring- og mestringstiltak
- Helse Midt-Norge RHF skal samarbeide med utdanningssektoren om utdanning av fremtidens helsepersonell og bidra til at pasienter og brukere involveres i utvikling av utdanningene [16].
- Brukerrepresentanter skal være sterkt involvert i planlegging, gjennomføring og evaluering av opplæringstiltak og andre tjenester som er relevant for læring og mestring.

1.4 Arbeidsprosessen med planen

Ressursgruppe for opplæring av pasienter og pårørende i Midt-Norge (RGO) fikk våren 2016 i oppdrag fra Helse Midt-Norge RHF om å utarbeide et forslag til rullering av Handlingsplan for opplæring av pasienter og pårørende. RGO satte ned følgende arbeidsgruppe:

- Toril Kvisvik, Helse Møre og Romsdal HF
- Berit Rødseth, Regionalt Brukerutvalg
- Ann Kathrin Hagen Røstad, Helse Nord-Trøndelag HF
- Johan Solheim, Regionalt Brukerutvalg
- Vara: Arthur Mandal, Regionalt Brukerutvalg
- Jan Ole Bolsø, ROPP (Sekretariat)
- Stein Conradsen, ROPP (Sekretariat)

Videre har RGO selv arbeidet med handlingsplanen. Den blir så sendt ut på høring til brukerorganisasjoner, helseforetak, kommuner og andre relevante aktører i regionen og nasjonalt våren 2017. Flere innspill fra høringen er tatt inn i planen. Fagdirektørmøtet behandlet planen høsten 2017 og adm. dir. for Helse Midt-Norge RHF har vedtatt den.

Planen vil bl.a. danne grunnlag for helseforetakene sine prioriteringer og RHF kan etterspørre rapportering på hvordan HFene utfører tiltakene i planen.

2. Satsingsområder

Del 2 av planen gjør rede for de konkrete tiltakene det regionale helseforetaket og de lokale helseforetakene skal prioritere i planperioden. Kolonnen «Igangsatt» angir når tiltakene skal initieres, og «Sjekkpunkt» antyder når den ansvarlige parten skal kontrollere om tiltakene har kommet i gang og/eller er gjennomført.

2.1 Styrke opplæring av pasienter og pårørende

Delmål beskrevet i pkt. 1.3.1.

2.1.1 Opplæring av pasienter og pårørende i standardiserte pasientforløp

Tiltak	Ansvar	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Revidere overordnet retningslinje for pasient- og pårørendeopplæring i standardiserte pasientforløp.	HF/RHF	2017	2019
2. Integreere opplæring av pasienter og pårørende i utarbeiding og gjennomføring av standardiserte pasientforløp.	HF	2018	2021

2.1.2 Likeverdige helsetjenester

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Utvikle lærings- og mestringstilbud for personer med minoritetsbakgrunn.	HF	2019	2021
2. Legge til rette for universell utforming av opplæringstiltak med hensyn til språk, sansetap, kultur og funksjonsnivå.	HF	2020	2022
3. Styrke helsepersonells kompetanse i sørsamisk kulturforståelse og levesett.	HF	2021	2023

2.1.3 Kvalitet

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Ta i bruk A0099 som en indikator på omfang og kvalitet av opplæringsaktivitet i HFene ved aktivitet der særkoden er relevant.	HF/RHF	2017	2019
2. Arbeide for utvikling av nasjonale kvalitetsindikatorer eventuelt i samarbeid med NK LMH.	RHF	2017	2021

2.1.4 Riktig legemiddelbruk

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Sykehusapotekene skal bidra inn i pasient- og pårørendeopplæring om riktig bruk av legemidler der dette er relevant	HF	2019	2021
2. Styrke arbeidet med strukturert legemiddel- og utskrivingssamtale som del av klinisk farmasi.	SHF	2021	2023

2.2 Styrke helsepedagogisk kompetanse blant helsepersonell i spesialisthelsetjenesten og kommunene

Delmål beskrevet i pkt. 1.3.2.

2.2.1 Planer og faglige nettverk

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Bidra til faglige møtepunkt, også møtepunkt som inkluderer kommunehelsetjenesten, og benytte eksisterende fora til kompetanseheving innen opplæring av pasienter og pårørende.	RHF/HF	2017	2019
2. Utarbeide kompetanseplan for ansatte ved lærings- og mestringssentrene.	HF	2018	2020
3. Styrke helsepersonells kompetanse innen samfunnsmedisin og kulturforståelse.	HF	2019	2021

2.2.2 Helsepedagogikk

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Delta i utvikling av kompetansehevingsprogram for helsepersonell i helsepedagogikk i samarbeid med relevante fagråd, brukerorganisasjoner og NK LMH.	RHF/HF	2017	Avhengig av samarbeids-partnere
2. Samarbeide om kompetansehevende tiltak i helsepedagogikk for ansatte og brukerrepresentanter i HF og kommuner.	HF	2018	2020

2.3 Arbeide kunnskapsbasert og bruke teknologi som gjør opplæringstilbud bedre og mer tilgjengelige

Delmål beskrevet i pkt 1.3.3.

2.3.1 Kontinuerlig forbedring

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Videreutvikle rutiner for bruk av PAM ¹ -resultatene.	HF	2020	2022
2. Utvikle en evalueringsgenerator i regi av RHF for registrering av PAM og andre evalueringsdata.	RHF	2017	2019
3. Utvikle felles rutiner for rapportering på evaluering til ledelse i klinikk og HF.	HF	2021	2023
4. Gjøre kjent og ta i bruk relevant evalueringsverktøy for lærings- og mestringstilbud innen rus og psykisk helse.	HF	2018	2020
5. Gjøre kjent og ta i bruk relevant evalueringsverktøy for lærings- og mestringstilbud for barn, ungdom og foresatte.	HF	2017	2019

2.3.2 Forskning, utvikling og innovasjon

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Finansiere en phd stilling innen pasientopplæring og brukermedvirkning.	RHF	2020	2022
2. Legge til rette for formidling av forskning innen opplæring av pasienter og pårørende.	HF	2017	
3. Legge til rette for utviklingsprosjekt innen opplæring av pasienter og pårørende.	HF	2017	2019
4. Legge til rette for innovasjon, særlig med vekt på bruk av e-helse, innen opplæring av pasienter og pårørende.	RHF/HF	2018	2020

¹ Patient Activation Measure, helseregionen sin evalueringsordning for opplæring av pasienter og pårørende

2.3.3 Informasjonsutveksling, IKT og E-helse

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Implementere bruk av PLO ² -meldinger i oppfølging av pasienter og pårørende i forbindelse med lærings- og mestringstilbud.	HF	2019	2021
2. Ta i bruk læringsportalen i pasient- og pårørendeopplæring.	HF	2018	2020
3. Utvikle nye e-helseverktøy som har økt mestring hos pasienter og pårørende som mål.	RHF/HF	2021	2023

2.4 Styrke samarbeidet med brukerorganisasjonene, kommunene og andre aktører om opplæring av pasienter og pårørende

Delmål beskrevet i pkt. 1.3.4.

2.4.1 Samhandling mellom spesialisthelsetjenesten og kommunene om opplæring av pasienter og pårørende

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Avklare ansvarsforhold om pasient- og pårørendeopplæring i samarbeidsavtalene.	HF	2017	2019
2. Bidra til utvikling av samhandlingsarenaer med kommunene og brukerorganisasjonene for å utvikle tjenestene.	HF	2017	2021

² Elektronisk pleie- og omsorgsmelding

2.4.2 Brukermedvirkning i opplæring av pasienter og pårørende

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Brukermedvirkning, i et likeverdig samarbeid, integreres i alle lærings- og mestringstilbud.	HF	2017	2019
2. Sørge for systematisk samarbeid med brukerutvalg og brukerorganisasjoner om opplæringstilbud for pasienter og pårørende.	HF	2017	2019
3. Innføre minst ett årlig møte i Ressursgruppen for læring og mestring i Helse Midt-Norge der Regionalt brukerutvalg er representert.	RHF	2017	2017

2.4.3 Samarbeid med universitet og høyskoler

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Sørge for at arbeid innen pasient- og pårørendeopplæring blir en integrert del av studentene sine praksisperioder.	HF	2019	2022
2. Legge til rette for samarbeid mellom utdanningssektoren og LMS for gjensidig kompetanseheving.	HF	2020	2022
3. Arbeide for at universitet og høyskoler implementerer pasient- og pårørendeopplæring som tema i helseutdanningene.	RHF	2021	2021

2.4.4 Systematisering og bekjentgjøring av opplæringstiltak

Tiltak	Ansvarlig	Igangsatt	Sjekkpunkt
1. Gjøre informasjon om opplæringstiltak tilgjengelig for brukergruppene (f.eks websider, «pasientterminal», brosjyrer og lignende)	HF	2017	2017

3. Referanser

- [1] Helse Midt-Norge RHF, «Strategi 2030 Bakgrunnsnotat - Fremragende helsetjeneste,» Helse Midt-Norge RHF, Stjørdal, 2016.
- [2] Helse Midt-Norge RHF, «Handlingsplan Opplæring av pasienter og pårørende Helse Midt-Norge 2012-2016,» Helse Midt-Norge RHF, Stjørdal, 2012.
- [3] Det kongelige helse- og omsorgsdepartementet, «Melding til Stortinget 34 (2015-2016) Verdier i pasientens helsetjeneste,» Det kongelige helse- og omsorgsdepartementet, Oslo, 2016.
- [4] Det kongelige helse- og omsorgsdepartement, «Meld. St. 11 (2015–2016) Nasjonal helse- og sykehusplan (2016-2019),» Det kongelige helse- og omsorgsdepartement, Oslo, 2015.
- [5] *Pasient- og brukerrettighetsloven. Lov om pasient- og brukerrettigheter 02.07.1999*, Oslo, 1999.
- [6] Det kongelige helse- og omsorgsdepartementet, «St.meld. nr. 47 (2008-2009) Samhandlingsreformen,» Det kongelige helse- og omsorgsdepartementet, Oslo, 2008.
- [7] Helsedirektoratet, «Veilder om pårørende i helse- og omsorgstjenesten,» Helsedirektoratet, Oslo, 2017.
- [8] *Spesialisthelsetjenesteloven. Lov om spesialisthelsetjenester m. m. 02.07.1999*, Oslo, 1999.
- [9] Helsedirektoratet, «Veilder om rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator,» Helsedirektoratet, Oslo, 2015.
- [10] Nasjonalt kompetansesenter for læring og mestring innen helse, «Nasjonalt kompetansesenter for læring og mestring innen helse,» 15. juli 2016. [Internett]. Available: <http://mestring.no/laerings-og-mestringstjenester/laering-og-mestring/helsepedagogikk-2/>.
- [11] A. Vågan, «mestring.no,» 21 Desember 2015. [Internett]. Available: <http://mestring.no/laerings-og-mestringstjenester/laering-og-mestring/kunnskapsbasert-praksis-2/>. [Funnet 8 juni 2016].
- [12] Kunnskapsdepartementet, «Stortingsmelding 13 (2011-2012) Utdanning for velferd,» Oslo, 2012.
- [13] «kunnskapsbasertpraksis.no,» 12. 09. 2016. [Internett]. Available: <http://kunnskapsbasertpraksis.no/kunnskapsbasert-praksis/>.
- [14] Det kongelige helse- og omsorgsdepartementet, «Meld. St. 26 (2014-2015) Fremtidens primærhelsetjeneste - nærhet og helhet,» Det kongelige helse- og omsorgsdepartementet, 2014.
- [15] *Helse- og omsorgstjenesteloven. Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. 24.06.2011*, Oslo, 2011.
- [16] Helse Midt-Norge RHF, *Strategi for utdanning og kompetanseutvikling i Helse Midt-Norge 2015-2020*, Stjørdal: Helse Midt-Norge RHF, 2015.
- [17] Helse Midt-Norge RHF, «helsekompetanse.no,» Helsekompetanse, Universitetssykehuset Nord-Norge (UNN), [Internett]. Available: <http://kurs.helsekompetanse.no/plan/3321>. [Funnet 30.12.16 Desember 2016].

